

Історико-політичні проблеми сучасного світу.
2025. Т. 51. С. 124-136

Modern Historical and Political Issues.
2025. Vol. 51. pp. 124-136

УДК 327.7:001:061.1(100)

<https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.124-136>

Сергій Орлов¹

Дипломатія спадщини ЮНЕСКО у постконфліктних зонах: кейс Іраку

Після визволення частини Іраку з-під контролю ІДІЛ, міжнародні організації розпочали роботу з відновлення об'єктів матеріальної та нематеріальної спадщини у даному регіоні. Стаття аналізує досвід ЮНЕСКО, долученої до багатосторонньої культурної співпраці на території постконфліктного Іраку, у контексті дипломатії спадщини. Сам термін «дипломатія спадщини» є новим та має міждисциплінарну природу. Відтак, мета статті полягає у переосмисленні сутності та розуміння дипломатії спадщини, а також окресленні вимірів та інструментів дипломатії спадщини на прикладі ЮНЕСКО у постконфліктному регіоні. Результати дослідження дозволили детальніше розкрити поняття «дипломатія спадщини», а також проаналізувати практики ЮНЕСКО в контексті дипломатії спадщини на території Іраку та її впливів на міжкультурні відносини. Відтак, було концептуалізовано визначення дипломатії спадщини, а також окреслено поняття «осередкової спадщини» як особливої категорії спадщини у розрізі діяльності ЮНЕСКО.

Ключові слова: дипломатія спадщини, наративи, культурна дипломатія, культурна спадщина, ЮНЕСКО.

Serhii Orlov¹

Heritage Diplomacy of UNESCO in Post-Conflict Zones: the Case of Iraq

The article analyses UNESCO's activities in the context of heritage diplomacy in post-conflict Iraq. The purpose of the study is firstly to fill the scientific gaps in the understanding and conceptualisation of heritage diplomacy, and secondly to identify the peculiarities of UNESCO's use of heritage diplomacy in the post-conflict zone of Iraq. Thus, two main objectives were set: 1) to outline the understanding of the concept of “heritage diplomacy”; 2) to analyse UNESCO's activities in the context of heritage diplomacy in Iraq and its impact on intercultural relations. “Heritage diplomacy” is a relatively new concept that has an interdisciplinary nature. Through the synthesis of several approaches to this phenomenon, an attempt to define “heritage diplomacy” was made. Thus, heritage diplomacy can be defined as the use of the tangible, intangible and natural pasts, manifested as heritage, as well as narratives about and around it, for political purposes, including the creation, strengthening and promotion of a particular culture and/or intercultural relations. Then, an analysis of UNESCO's heritage diplomacy activities in Iraq was conducted. It shows that one of the defining peculiarities of UNESCO's heritage diplomacy is the focusing on one or several heritage objects and building a narrative around them. This particular type of heritage that is the point of focus of the overall narrative, was called a “focal heritage”. An interesting observation in the case of Mosul is at first the emphasis on Islamic sites, which was then balanced by the importance of Christian sites in light of improved interfaith relations, thus maintaining the commitment to the primary idea of rebuilding post-conflict Mosul through a narrative of ethnic and religious diversity. Also, the nature of UNESCO as a platform of promoting

¹ Аспірант кафедри політології та міжнародних відносин, Інститут гуманітарних та соціальних наук, Національний університет «Львівська політехніка», Україна.

Lviv Polytechnic National University

1st year Postgraduate Student, Department of Political Science and International Relations, Institute of the Humanities and Social Sciences, Lviv Polytechnic National University, Ukraine.

E-mail: serhii.y.orlov@lpnu.ua; <https://orcid.org/0009-0009-2789-4570>.

particular cultures through the UNESCO World Heritage, Tentative, and Intangible Cultural Heritage Lists was pointed out.

Keywords: heritage diplomacy, narratives, cultural diplomacy, cultural heritage, UNESCO.

Постановка наукової проблеми та її значення. Пошкодження чи повне знищення об'єктів матеріальної спадщини є одним з найбільш видимих ефектів від конфліктів, зокрема війн². Воно може відбуватись як у контексті колатеральних втрат від воєнних чи інших дій, так і в результаті цілеспрямованого знищення символічних елементів, яким надається велике значення³. Також до цього процесу входять грабіж, незаконне присвоєння та вивезення артефактів чи інших предметів спадщини тощо. Частина території Іраку у 2014-2017 роках була підконтрольна ІДІЛ, котра проводила цілеспрямовану політику знищення об'єктів культурної, релігійної, історичної спадщини як частину своєї політики радикального салафізму в ряді міст, зокрема Мосулі⁴. Вже опісля звільнення міста від ІДІЛ у 2017 році, ряд міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, почали забезпечувати відновлення матеріальної та нематеріальної спадщини Іраку, що постраждала від конфлікту.

Вищевказані прямі дії щодо спадщини у контексті її консервації, збереження, охорони та реставрації, окреслюють лише «спадщину в дипломатії» згідно з визначенням Т. Вінтера⁵. Натомість інші теоретики вважають, що «спадщина як дипломатія» – вказує на різні види діяльності щодо політизації самої спадщини, використання її та діяльності щодо неї для політичних цілей, як засоби, часом культурної дипломатії, або ж як деколоніальну практику⁶.

Відповідні заходи (в контексті дипломатії як спадщина) є частиною комплексу дипломатії спадщини, що включає проєкцією певної культури, а також дво- та багатосторонні культурні потоки⁷. Сам термін «дипломатія спадщини» є за своєю природою міждисциплінарним та доволі новітнім (впроваджений у 2010-х роках) та, на думку вчених з фінського Університету Ювяскюля, зокрема Т. Ляхдесмякі та В.Л.А. Чегінскас, може окреслюватись через різні підходи⁸, жоден з яких не взаємовиключає інший. Аналіз ж дипломатії спадщини у постконфліктних зонах, таких як Ірак, зможе як поглибити розуміння самого феномену дипломатії спадщини, так і бути використаним у контексті культурних потоків в постконфліктному, точніше пост-воєнному, відновленні України, а також інших держав, як-от Сирії, Судану, Малі та ін.

Аналіз останніх досліджень. Задля більшої конкретизації практик, форм та інструментарію дипломатії спадщини наукові розвідки проводились австралійським дослідником Т. Вінтером (який, на думку вчених виділив дипломатію спадщини як окремий від інших «дипломатій» об'єкт дослідження)⁹. Також низка інших науковців, зокрема Т. Ляхдесмякі, В.Л.А. Чегінскас¹⁰, Дж. Чалкрафт¹¹, Кр. Клопот¹², М. Тодоровіч¹³, А. Мозаффарі та А. Акбар¹⁴, Ш. Хаджура¹⁵ та ін.

² Brosché, J., Legnér, M., Kreutz, J., and Ijla, A. (2016), "Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict", *International Journal of Heritage Studies*, 23(3), pp. 248–260. <https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1261918>.

³ Higgins, N. (2020), *The Protection of Cultural Heritage During Armed Conflict*. Routledge.

⁴ Larkin, C. and Rudolf, I. (2023), "Memory, violence and post-conflict reconstruction: rebuilding and reimagining Mosul", *Peacebuilding*, pp.1–18. <https://doi.org/10.1080/21647259.2023.2247722>.

⁵ Winter, T. (2015), "Heritage diplomacy", *International Journal of Heritage Studies*, 21(10), pp.997–1015. <https://doi.org/10.1080/13527258.2015.1041412>.

⁶ Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (2022), "Conceptualisation of heritage diplomacy in scholarship", *International Journal of Heritage Studies*, 28(5), pp.635–650. <https://doi.org/10.1080/13527258.2022.2054846>.

⁷ Winter, T. (2015), *Op. cit.*

⁸ Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (2022), *Op. cit.*

⁹ Winter, T. (2015), *Op. cit.*; Winter, T. (2022), "Heritage diplomacy; an afterword". *International Journal of Cultural Policy*, 29(1), pp.130–134. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2141728>.

¹⁰ Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (2022), *Op. cit.*

¹¹ Chalcraft, J. (2021), "Into the Contact Zones of Heritage Diplomacy: Local Realities, Transnational Themes and International Expectations", *International Journal of Politics, Culture, and Society*. <https://doi.org/10.1007/s10767-020-09391-3>.

¹² Clopot C. (2023), "Heritage diplomacy through the lens of the European Capitals of Culture programme", Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (ed.), *Heritage Diplomacy*, Routledge, London, pp. 63–75.

Кожен з авторів зосереджувався на певній специфічній категорії дипломатії спадщини, втім, з огляду на новизну терміну та формування підвалин його розуміння, слід підкреслити недостатню кількість проведених досліджень з даної тематики. Важливо окремо виділити роботу-повідомлення І. Паніної «Дипломатія спадщини у дискурсі війни і миру», що є однією з небагатьох розвідок щодо дипломатії спадщини під час війни, в якій сам феномен «дипломатії спадщини» розглядається на прикладі російсько-української війни¹⁶. Також є ряд наукових досліджень щодо постконфліктної відбудови спадщини, однак вони окреслюють спадщину або в контексті туризму або ж археології, історії чи соціології. Це, зокрема, група шведських науковців – Й. Броше, М. Легнер, Х. Кройц та А. Ійла¹⁷ – а також Н. Гіпінс¹⁸, К. Ларкін та І. Рудольф¹⁹ та ін. Щодо ролі ЮНЕСКО у післявоєнній відбудові Іраку, то з останніх досліджень заслуговують уваги праці Н. Х. Махмуда²⁰, Л. Мескель та Б. Ісахана²¹, а також Дж. Д. Мак-Кафферті²².

Відтак, метою статті є по-перше, переосмислення підходів до розуміння дипломатії спадщини, а по-друге розкрити виміри та інструменти дипломатії спадщини ЮНЕСКО в Іраку. Завдання дослідження: 1) окреслити розуміння поняття «дипломатія спадщини»; 2) проаналізувати заходи ЮНЕСКО в контексті дипломатії спадщини на території Іраку та її вплив на міжкультурні відносини.

Виклад основного матеріалу. Одна з основних дефініцій дипломатії спадщини належить Т. Вінтеру, який окреслив її, передусім як «сукупність процесів, за допомогою яких культурне та природне минуле, спільне для націй та між націями, стає “предметом для обміну, співпраці та форм спільного управління”»²³. Таким чином, початкове визначення самої дипломатії спадщини зводить її до певного аналітичного підходу як основного об’єкта дослідження. У подальшому, Т. Вінтер, при порівнянні із культурною дипломатією та м’якою силою, зазначає, що серед основних відмінностей між дипломатією спадщини та культурною дипломатією, є більш «експансивний» інструментарій та, водночас включення «дво- та багатовимірних культурних потоків та взаємодій»²⁴, які відрізняються від односторонньої проєкції м’якої сили. У цьому контексті, дипломатія спадщини стає аналітичним інструментом, за допомогою якого Т. Вінтер, «вказує на шляхи, якими історія, культура, релігія і... те як вони проявляються як спадщина, мобілізуються і кооптуються (використовуються) для політичних цілей як на національному, так і на міжнародному рівнях»²⁵.

Цей підхід співпадає з конструктивістським розумінням спадщини, де наративи про та щодо неї грають одну з визначальних ролей. Кожна матеріальна, нематеріальна чи природна спадщина стають свого роду «незавершеним наративом», якщо послуговуватися термінологією В.

¹³ Todorović, M. (2021), “TİKA’s Heritage Restoration Projects: Examples of Foreign Aid or Proof of Neo-Ottomanism?”. *Insight Turkey*, 23(3), pp. 141–156.

¹⁴ Mozaffari, A. and Akbar, A. (2023) “Heritage diplomacy and soft power competition between Iran and Turkey: competing claims over Rumi and Nowruz”, *International Journal of Cultural Policy*, 30(5), pp. 597–614. <https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2241872>.

¹⁵ Hajura, S., (2022). “Shared Heritage Diplomacy of Indonesia and Malaysia as Soft Power in The Southeast Asia Region”. *Jurnal Hubungan Internasional*. 10(2), 84–95. <https://doi.org/10.18196/jhi.v10i2.12194>.

¹⁶ Паніна, І.Г. (2024), «Дипломатія спадщини у дискурсі війни і миру». *Трансформація світового порядку крізь призму війни та миру : матеріали міжнар. наук. конф.. 24 квіт. 2024 р.*, КНЕУ, Київ, с. 107–113.

¹⁷ Brosché, J. et al. (2016), Op. cit.

¹⁸ Higgins, N. (2020), Op. cit.

¹⁹ Larkin, C. and Rudolf, I. (2023), Op. cit.

²⁰ Hani, N. (2023), “UNESCO role in countering extremism and achieving peace in Iraq”, *Tikrit Journal For Political Science*, 3(pic4), pp.260–286. <https://doi.org/10.25130/tjfps.v3pic4.237>.

²¹ Mesckell, L. and Isakhan, B. (2024), “Heritage Conflict and the Council: The UNSC, UNESCO, and the View from Iraq and Syria”, *International Journal of Cultural Property*, 31(2), pp.134–153. <https://doi.org/10.1017/s0940739124000249>.

²² McCafferty J. D. (2023), *UNESCO, Cultural Heritage and Conflict in Yemen, Syria and Iraq. Studies in art, heritage, law and the market*, Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-19675-1>.

²³ Winter, T. (2015), Op. cit.

²⁴ Ibid.

²⁵ FA Institute (2020), “Panel 4 Cultural Heritage Protection and Diplomacy”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=YAJZpA1M3O0> (accessed 25 February 2025).

Нігеля, який вважає, що «кожне покоління має можливість (може навіть обов'язок) написати розділ у продовжуваному наративі»²⁶. Хоча його ідея стосується, передусім, історичних будівель, її можна екстраполювати й на інші форми спадщини – включно з археологічними знахідками, картинами чи літературними творами, що стали в ранг матеріальної спадщини, а особливо – на нематеріальну спадщину, оскільки вона твориться та перетворюється щоразу, коли її практикують. Таким чином, дипломатія спадщини відповідає на питання яким чином ці «незавершені наративи» (ре-)конструюються для певних цілей, здебільшого політичного характеру. Одним з таких прикладів, окреслених Т. Вінтером, є створення та використання ідеї «спільної спадщини» між колишньою метрополією та її колоніями для створення історико-культурних взаємозв'язків для надання метрополії більшої ваги^{27 28}. Це не входить прямо у рамки «м'якої сили». Радше, дивлячись на те, якою є держава, це може бути сприйняте як прояв гострої чи жорсткої сили, якщо до цього додаються чинники економічного тиску.

Інші вчені при дослідженні дипломатії спадщини окреслювали це поняття крізь призму культурної дипломатії та м'якої сили – наприклад, М. Тодоровіч, який аналізував у своїх дослідженнях дипломатію спадщини Туреччини у Сербії, окреслював її більше з точки зору саме проєкції політики Туреччини через культурну спадщину, точковий вибір тих чи інших об'єктів спадщини для підтримки та реконструювання²⁹. Натомість дослідники Т. Ляхдесмакі та В. Чегінскас переосмислюють дипломатію спадщини через різні підходи, включно з аналітичним трактуванням Т. Вінтера, а також як інструмент м'якої сили або культурної дипломатії, чи, навіть, деколоніальної практики або просування геокультури³⁰. Відповідно, дипломатія спадщини як частина культурної дипломатії чи м'якої сили, вбирає у себе інші «дипломатії» пов'язані із минулим, включно з «музейною дипломатією» чи «археологічною дипломатією».

Даний підхід до трактування дипломатії спадщини як сфери культурної дипломатії був включений як можливий варіант до розуміння цієї концепції Т. Вінтером у 2022 році³¹, визначаючи таким чином її багатозаровість.

Таким чином, покликаючись на попередні авторські дослідження дипломатії спадщини, ми дійшли до висновку, що дане поняття може окреслюватись як використання матеріального, нематеріального та природного минулого, які маніфестуються як спадщина, а також наративів про та навколо неї, для політичних цілей, в тому числі створення, зміцнення та просування певної культури або міжкультурних відносин.

Переходячи до аналізу діяльності ЮНЕСКО у контексті дипломатії спадщини на території Іраку, слід зазначити, що найбільш відомим проєктом є ініціатива з відновлення старого міста Мосул під назвою «Повернення духу Мосулу» («Revive the Spirit of Mosul»). Її часто пов'язують з меншим за масштабами проєктом по реконструкції міста Басри, окреслюючи вже як «Повернення духу Мосулу та Басри». Слід також підкреслити, що саме Генеральний директор Одре Азуле (Одрі Азулай; Audrey Azoulay) є ініціаторкою проєкту³². Це проєкт є показовим також через те, що це вперше в історії організації ЮНЕСКО безпосередньо очолює відбудову об'єктів спадщини, котрі зруйновано війною, а не лише координує їх реконструкцію³³.

Мосул вважається другим за населенням містом в Іраку (станом на 2025 рік населення агломерації складає близько 1,9 млн жителів³⁴) та центром мухафази (провінції) Ніневія. Воно,

²⁶ Walter, N. (2021), "Narrative Approach To Living Heritage". *Protection of Cultural Heritage*, (10), pp.126–138. <https://doi.org/10.35784/odk.2443>.

²⁷ Winter, T. (2015), *Op. cit.*

²⁸ Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (2022), *Op. cit.*

²⁹ Todorović, M. (2021), *Op. cit.*

³⁰ Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (2022), *Op. cit.*

³¹ Winter, T. (2022), *Op. cit.*

³² Credo (2022), «Ірак: Мосул готовий відбудовувати Старе місто, знищене ісламітами». Режим доступу: <https://credo.pro/2022/02/312002> (дата звернення 25 лютого 2025).

³³ UNESCO (2025c), Audrey Azoulay celebrates the return of the "Spirit of Mosul" as UNESCO reconstruction nears completion. Available at: <https://www.unesco.org/en/articles/audrey-azoulay-celebrates-return-spirit-mosul-unesco-reconstruction-nears-completion> (accessed 25 February 2025).

³⁴ Macrotrends.net. (2024), "Mosul, Iraq Metro Area Population 1950-2024", available at: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/cities/21536/mosul/population>. (accessed 25 February 2025).

як і увесь Північний Ірак, має строкату етно-релігійну демографію – при домінуючій ролі сунізму, тут проживають також християни, єзиди, шабаки, асирійці, шийти та інші. Місто перебуває на території, де часто переважає за етнічною ознакою курдське населення. У 2017 році, в ході військових дій, місто було зруйноване «вщент» – це, як вважається, була частиною тактики «випаленої землі», застосованою силами ІДІЛ³⁵. Слід зазначити, що було зруйновано та пошкоджено ряд інших міст, а також культурних пам'яток, зокрема Ракка та Пальміра.

Ні Мосул, ні його Старе місто не належать до об'єктів Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО. Однак воно було внесене вже опісля звільнення міста від ІДІЛ, у 2018 році, іракською владою до Попереднього списку. Внесення місті до Попереднього списку проводилося паралельно із започаткуванням проєкту з відбудови Мосулу ЮНЕСКО у співпраці з Міністерством культури Іраку, а також урядом Об'єднаних Арабських Еміратів. Першочергово під час презентації ініціативи, наголос ставився на міжкультурній взаємодії, наративі різноманіття як етнічного, так і релігійного: було зазначено, що Мосул є «домом для арабської спільноти також як і для асирійців, вірмен, туркмен, курдів, єзидів, шабаків, мандеїв»³⁶.

У 2018 році ОАЕ надали 50,4 млн. доларів США для початкової реставрації об'єктів історико-релігійної спадщини Мосулу – Великої мечеті Аль-Нурі, мінарету Аль-Габда, а також ряду будівель навколо мечеті³⁷. Відновлений комплекс, який знаходиться в самому центрі міста, згідно проєкту мав би також мати меморіал та відповідну інфраструктуру для освітньої сфери та зміцнення громади.

Однак, вже у 2019 році, між Папою Франциском та Великим імамом аль-Азхара Ахмедом Мохаммедом Ахмед Ель-Тайєєбом (останній вважається одною з найбільш важливих для суністської течії ісламу фігурою) в Абу-Дабі був підписаний договір про «Людське братерство: за мир у світі і спільне життя» (англ. «Human Fraternity: For World Peace and Living Together»). В результаті, до проєкту «Повернення духу Мосулу» було додано реконструкцію ще двох християнських об'єктів культурної спадщини, а саме церкви Ат-Тахера та Аль-Са'аа³⁸ (остання відома як Церква Богоматері Годинної). Проте, початковий наголос робився саме на відновленні мечетей у згаданому проєкті. Своєю чергою така центральність культових будівель лише однієї з багатьох релігійних громад Мосулу дала б змогу говорити про відродження, першочергово «ісламського духу» Мосулу, посилення становища мусульманської громади у релігійно-строкатому регіоні. Це не відповідало ідеям, зазначеним у 2018 році про постконфліктну відбудову міста через відновлення різноманіття і наголосі на збереженні строкатості та толерантності поміж різними групами³⁹. Ситуацію було збалансовано, спершу включенням реставрації християнських культових споруд до проєкту, а згодом долучення коштів від Європейського Союзу, що дозволило реставрувати ці споруди на високому рівні.

У 2019 році Європейський Союз спершу надав 20 млн. євро проєктові на період від 1 квітня 2019 до 1 грудня 2022⁴⁰, а потім збільшив загальну суму фінансування до 48,2 млн. доларів США станом на 2025 рік⁴¹. Це майже зрівняло фінансування ЄС та ОАЕ.

Крім того, впродовж 2018-2025 років до проєкту також надходило фінансування з 12-ти інших держав, зокрема з Європи – а також від ALIPH⁴². Останній надав фінансову допомогу в

³⁵ Гостев, О. (2017), ««Мосул – сотні гектарів суцільних руїн. Зруйновано все, що можна» – військовий журналіст». *Radio Свобода*, режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28612834.html> (дата звернення 25 лютого 2025).

³⁶ UNESCO (2018), *Revive the spirit of Mosul: a UNESCO flagship initiative*, available at: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265639_eng (accessed 25 February 2025).

³⁷ UNESCO (n.d. a), *Funding the reconstruction of historical sites in mosul*, available at: <https://www.unesco.org/creativity/en/policy-monitoring-platform/funding-reconstruction-historical-sites-mosul> (accessed 25 February 2025).

³⁸ Azoulay, A. and Al-Kaabi, N. (2021), «Mosul: An inspiration for a fraternal future». *Arab News*, available at: <https://arab.news/nw926> (accessed 25 February 2025).

³⁹ UNESCO (2018), Op. cit.

⁴⁰ European Commission (n.d.), «Reviving the Spirit of Mosul and Basra», available at: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/programming/projects/reviving-spirit-mosul-and-basra_en (accessed 25 February 2025).

⁴¹ UNESCO (2025a), *Revive the spirit of Mosul: the rebirth of a city: a people's hope, a story of reconstruction 2018-2025*, available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383321> (accessed 25 February 2025).

розмірі 1,5 млн. доларів США на реконструкцію Церкви Богоматері Годинної⁴³. Однак, загальна сума усіх 12-ти держав разом з фундацією ALIPH складає 16,4 млн. доларів США, що становить близько 14% від загальної частки фінансових надходжень у проєкт.

Важливо зазначити, що відповідні проєкти на постконфліктних територіях притягують різні держави для співпраці у сфері відновлення повоєнного стану території, покращуючи міжкультурні і міждержавні відносини.

Аналіз подальших звітних документацій, а також серії створених інформаційних відеоматеріалів від ЮНЕСКО щодо проєкту «Повернення духу Мосулу» під назвою «Revive the Spirit of Mosul Series», дає змогу підкреслити ідею культурного різноманіття.

Серія коротких інформаційних відео «Revive the Spirit of Mosul Series» налічує на момент дослідження 48 епізодів (випусків), зібраних у єдиному списку відтворення (плейлисті), що доступний, зокрема, і на офіційній сторінці ЮНЕСКО на платформі Youtube⁴⁴.

З аналізу епізодів (випусків) серії «Revive the Spirit of Mosul Series» можна стверджувати, що вони створюють наратив про повернення до життя міста та його відновлення за допомогою іноземного проєкту. Сама реконструкція 4-х історико-релігійних об'єктів спадщини є центральним мотивом у цій серії. Ці заходи сприяють збільшенню потоків туристів (епізод 6), розвитку і відновленню закладів освіти (епізоди 9, 34, 37), поверненню різних етнорелігійних груп (епізод 10), відновленню нематеріальної спадщини міста (епізод 7, 14, 22, 25, 35), збільшенню кількості або відновленню робочих місць (епізод 29), покращенню статусу жінок або феміністичних наративів (епізоди 34, 32)⁴⁵ тощо. Частими є також подяки ЮНЕСКО щодо відновлення та реставрації міста. Відтак, можна констатувати про встановлення причинно-наслідкових зв'язків між проєктами з реконструкції ініційованими ЮНЕСКО щодо об'єктів матеріальної спадщини з однієї сторони, та загальним відновленням міста, включно з його нематеріальною культурною спадщиною, з іншої сторони. Відтак, створюється певна «осередкова спадщина» - категорія спадщини у вимірі дипломатії спадщини, на яку націлена найбільша увага та сили щодо реконструкції і довкола якої, паралельно із цим, наративно конструюється певна історія. У випадку з Іраком цією історією є постконфліктне відновлення суспільства.

Слід також наголосити на реконструкції не лише 4-х пам'яток Мосулу, але й великої частини Старого міста, зокрема понад 120 житлових будинків⁴⁶. На думку губернатора Ніневії, Абдулкадіром ад-Дахіла, у Мосулі є багато «храмів, що представляють три монотеїстичні релігії»⁴⁷, частина з котрих була зруйнована. Однак саме два, а пізніше чотири вищевказані об'єкти спадщини міста були визначені центральними для наративу про відновлення Мосулу. Це пов'язано з важливістю цих об'єктів як матеріальної маніфестації ідентичності Мосулу, так і регіону загалом, адже вони є частиною «історії та ідентичності» жителів Мосулу⁴⁸.

Відтак, створення «осередкової спадщини» у вигляді об'єктів матеріальної релігійної спадщини, не надаючи перевагу котромусь одному конфесійному об'єкту, була найбільш вигідною стратегією для формування суспільної єдності серед населення, а також забезпечення продовжуваності наративу про строкате, однак гармонійне післявоєнне відновлення. Перші практичні кроки щодо відновлення лише (або здебільшого) мусульманських конфесійних споруд були збалансовані подальшим включенням об'єктів інших конфесій. Тут, однак, слід підкреслити щодо малорепрезентованості єврейської громади, хоча на ній також ставиться наголос як на одній з трьох основних представників основних монотеїстичних релігій. Таке обе-

⁴² UNESCO (2022), *Reviving the Spirit of Mosul*, available at: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2022/07/mosul_20220708_brochure_eng_1_0.pdf (accessed 25 February 2025).

⁴³ ALIPH Foundation (n.d. a), "Rehabilitation of the House of Prayer, Church of Our Lady of the Hour (Al-Saa'a Church)", available at: <https://www.aliph-foundation.org/en/projects/restoring-the-house-of-prayer-the-conventual-church-of-our-lady-of-the-hour-al-saaa-church-mosul> (accessed 25 February 2025).

⁴⁴ UNESCO (n.d. b), "Revive the Spirit of Mosul Series", available at: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLWuYED1WVJIMgs-SlqMQms90Nig-uZQjP> (accessed 25 February 2025).

⁴⁵ UNESCO (n. d. b), Op. cit.

⁴⁶ UNESCO (2025a), Op. cit.

⁴⁷ UNESCO (2025b), "UNESCO's reconstruction of Mosul's Landmarks", available at: <https://www.youtube.com/watch?v=cpZUn1BG3R0> (accessed 25 February 2025).

⁴⁸ Santing, K., Bonneau, C. and Martany, S. (2024), *Reconstructing Mosul: Occupation, destruction and rebuilding*, University of Groningen Press, Groningen.

режне виокремлення єврейської спадщини є продовженням політики, започаткованої ще у 1940-х роках, коли були депортовані євреї Мосулу, про яких систематично знищувалась пам'ять⁴⁹.

Меншою за фінансуванням також є ініціатива ЮНЕСКО щодо реконструкції Старого міста Басра, що знаходиться на Півдні Іраку. Часто проєкт «Повернення духу Мосулу» та ініціативу щодо Басри об'єднують, однак сам проєкт є самостійним, проте створений за тою ж схемою, що і «Повернення духу Мосулу»⁵⁰. У Басрі «осередковою спадщиною» було обрано архітектурний стиль (що водночас і є ремеслом) Шанашил – іракський вид відомого ісламського архітектурного елемента машрабія (ісламський закритий еркер, огорожений різьбленими дерев'яними решітками). ЮНЕСКО, відтак, запустила програму учнівства столярної справи у місті та розпочала підтримку столярних майстерень міста, що зосереджуються на вищевказаній техніці⁵¹. Така підтримка об'єднує елементи розвитку економічного добробуту та промислової спроможності населення міста і практики нематеріальної культурної спадщини, з'єднуючи її з видимим матеріальним елементом – реконструкцією таких будівель в місті.

Неможливо оминати і підтримку, захист та збереження об'єктів Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО в Іраку. Як вже раніше зазначалось, місто Мосул є лише об'єктом кандидатом у списки Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО (надалі – Список Всесвітньої Спадщини) в Іраку, що складається з 6 об'єктів – 5 об'єктів культурної спадщини (міста Ашур, Вавилон, Гатра, Цитадель Ербіл та археологічне місто Самарра) і 1 об'єкт змішаної спадщини ЮНЕСКО (Ахвар Південного Іраку).

Гатру додано у список Всесвітньої спадщини під загрозою у 2015 році з огляду на тодішню окупацію об'єкту силами ІДІЛ. Серед дій ЮНЕСКО щодо цих об'єктів спадщини був лише запропонований іракською владою проєкт 2021-2024 років щодо створення цифрового архіву документів та фотографій об'єктів Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО у Іраку, якому було надано фінансування близько 15 тисяч доларів США⁵², що, у порівнянні з проєктом відновлення Мосулу, є приблизно у 7,5 тисяч раз менше. Це, певним чином, підтверджує тезу про наявність певної «глобальної ієрархії цінності спадщини», про котру зазначає дослідник Дж. Чалкрафт⁵³.

Оскільки на початковій стадії лише державні структури ініціюють включення об'єктів чи традицій до різних Списків ЮНЕСКО, включно зі Списком Всесвітньої Спадщини та Списком шедеврів усної та нематеріальної культурної спадщини людства (надалі – Список нематеріальної спадщини ЮНЕСКО), тому доречно зазначати про відповідні заходи як дії саме уряду Іраку у контексті дипломатії спадщини. У цьому випадку, ЮНЕСКО стає платформою для дипломатії спадщини, яку певні держави (у нашому випадку Ірак) використовують для здійснення дипломатії спадщини. Цікавим є спостереження, що серед об'єктів, які Ірак одиночно подав до Попереднього Списку з 2014 року, усі, окрім Ніпшуру, знаходяться на територіях Північного Іраку. З таких Мосул та Храм Лаліш (одна з головних пам'яток езидів) були під контролем ІДІЛ та включають у свої описи наративи про реконструкцію та «реабілітацію» об'єктів. Отже, відбулося посилення уваги влади держави щодо регіонів Північного Іраку, що найбільше постраждали від конфлікту 2014-2017 років, та провадження в цьому регіоні політики визнання місцевих груп населення через подання їхніх символічних споруд до Попереднього Списку. Це перегукується з наративом, що склався у проєкті «Повернення духу Мосулу».

⁴⁹ Cultureincrisis.org (n.d.), “Reviving the Jewish Memory of Mosul”, available at: <https://cultureincrisis.org/projects/reviving-the-jewish-memory-of-mosul> (accessed 25 February 2025).

⁵⁰ UNESCO (n.d. c), *Other actions of UNESCO in Iraq*, available at: <https://www.unesco.org/en/revive-mosul/other-actions> (accessed 25 February 2025).

⁵¹ Shafaq News (2023), “UNESCO renovates Shanasheel of Basra”, 1 July, available at: <https://shafaq.com/en/World/UNESCO-renovates-Shanasheel-of-Basra> (accessed 25 February 2025).

⁵² UNESCO (n.d. d), *Creating a digital archive of historic documents and photographs of World Heritage sites in Iraq*, available at: <https://whc.unesco.org/en/canopy/digitalisation-iraq/> (accessed 25 February 2025).

⁵³ Chalcraft, J. (2021), Op. cit.

Останній ж об'єкт є Дарб Зубайда (один з паломницьких маршрутів до Мекки), що був поданий спільно з Саудівською Аравією, яка має більшу зацікавленість у даному проєкті⁵⁴. Разом із цим, такі заходи щодо спадщини є маніфестацією покращення відносин між двома державами, які часто вважались конкурентами за лідерство у регіоні Близького Сходу, проте з 2020-х років почали посилювати співпрацю між собою⁵⁵.

Щодо Списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, то більше залучення Іраку відбулось у 2019 році. До цього серед об'єктів нематеріальної спадщини, висунуті Іраком, були лише дві національні традиції – Іракський Макам (2008) та свято Хідр Еліас (2016). З 8-ми включених до вищевказаного списку традицій та інших об'єктів нематеріальної спадщини, 5 є номіновані разом з іншими державами. Більшість з них були подані разом з іншими арабськими та мусульманськими державами. Одноосібні ж об'єкти, зважаючи на їхній опис, є традиціями Південної частини Іраку. Навички побудови Аль-Мудіф, що робляться з матеріалів (очерету та папірусу), що росте «на болотах Південного Іраку»⁵⁶, гостинність під час візиту Арбайну, що «є соціальною практикою, яка поширена в центральних і південних регіонах Іраку»⁵⁷ тощо. Це вказує на певну відсутність загальної репрезентації Північного Іраку в ландшафті нематеріальної культурної спадщини, котра, однак, державною владою посилюється, а можливо і балансується, через об'єкти матеріальної спадщини.

Слід, однак, підкреслити, що у випадку надання допомоги у відновленні об'єктів матеріальної спадщини (Всесвітньої, природної та змішаної) необхідно зважати на юридичні обмеження, закріплені статтею 20 Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини⁵⁸. Об'єктами, котрим може надаватись безпосередня допомога можуть бути лише такі, котрі є у Списку об'єктів Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО або ж у її Попередньому списку. В українському контексті, відтак, ЮНЕСКО має ряд потенційних об'єктів для створення з них «осередкової спадщини», якщо мова йтиме про матеріальний вимір спадщини. Серед таких, першочергово, слід виділити харківський Держпром, який став, згідно дослідниць М. Курушиної та І. Снітко, символом концепту «міста-фортеці» Харкова – це «фортпост, чіткий вододіл цивілізації і нецивілізації»⁵⁹. ЮНЕСКО вже почав залучатись у процеси з відновлення цієї будівлі після того, як вона постраждала внаслідок російської атаки, що при інтенсифікації допомоги у часи війни (а також і після), може призвести до створення та ймовірного просування наративу «пост-воєнної відбудови, що почалась під час війни» або варіації, схожої до цього.

Іншими потенційними кандидатами можуть бути також кримські пам'ятки – Комплекс пам'яток Судацької фортеці, генуезькі порти, або ж історичний Бахчисарай – останню з котрих офіційна Москва фактично знищує під виглядом реставрації⁶⁰. При відновленні контролю над Кримом Україною, реставрація цих пам'яток під проводом ЮНЕСКО може посилити процеси реінтеграції громад Криму, що перебували під довготривалою окупацією.

Висновки. Виходячи з усього вищевказаного можна висновувати про те, що було початково окреслено розуміння поняття «дипломатії спадщини» і вказано на міждисциплінарність, комплексність та багаторівневість цього явища. Відтак було і переосмислено підходи до його розуміння та синтезовано у одне визначення «дипломатії спадщини».

⁵⁴ Moscatelli, M. (2024), "Heritage as a Driver of Sustainable Tourism Development: The Case Study of the Darb Zubaydah Hajj Pilgrimage Route", *Sustainability*, 16(16), p.7055. <https://doi.org/10.3390/su16167055>.

⁵⁵ Riedel, B. and Harvey, K. (2020) "Why is Saudi Arabia finally engaging with Iraq?", *Brookings*, December 4, available at: <https://www.brookings.edu/articles/why-is-saudi-arabia-finally-engaging-with-iraq/> (accessed 25 February 2025).

⁵⁶ UNESCO (n.d. e), *Traditional craft skills and arts of Al-Mundhif building*, available at: <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-craft-skills-and-arts-of-al-mundhif-building-01950> (accessed 25 February 2025).

⁵⁷ UNESCO (n.d. f), *Provision of services and hospitality during the Arba'in visitation*, available at: <https://ich.unesco.org/en/RL/provision-of-services-and-hospitality-during-the-arba-in-visitation-01474> (accessed 25 February 2025).

⁵⁸ UNESCO (1972), *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, available at: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (accessed 25 February 2025).

⁵⁹ Kurushyna, M. and Snitko, I. (2024) "Phenomenon of the Image-Symbol Kharkiv-Zalizobeton.", *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin 'History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences'*, 38, pp. 104-113. <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-38-10>.

⁶⁰ Присяжнюк, В., Гресь, О. (2023), «Окупаційна влада під приводом реставрації перебудовує Ханський палац у Криму», *Суспільне Крим*, режим доступу: <https://suspilne.media/crimea/588747-okupaciyna-vlada-pid-privodom-restavratsii-perebudovue-hanskij-palac-u-krimu/> (дата звернення 25 лютого 2025).

Зважаючи на це, було розкрито виміри та інструменти дипломатії спадщини ЮНЕСКО через аналіз заходів організації в контексті дипломатії спадщини на території Іраку та її впливів на міжкультурні відносини. В цьому контексті вони зводяться, першочергово, до створення так званої «осередкової спадщини» у вигляді одного або декількох об'єктів матеріальної спадщини (Мосул та 4 історико-релігійні пам'ятки міста), або ж нематеріальної традиції, пов'язаної із матеріальними об'єктами (як у випадку з Басрою), що є цінними для відновлення ідентичності мешканців регіону. Таким чином, відбудова «осередкової спадщини» сприяє формуванню наративу щодо відновлення суспільства в цілому та покращення умов для його членів.

Було також здійснено аналіз найбільшого проєкту ЮНЕСКО в Іраку – «Відновлення духу Мосулу», зосередженого на збереженні спадщини Іраку шляхом включення різних держав, міжнародних організацій, а також місцевої влади до ініціатив та заходів, що сприяє покращенню міжкультурних та міждержавних взаємовідносин. Водночас, було виявлено включення інших, окрім ісламських, об'єктів спадщини у проєкт «Відновлення духу Мосулу», у світлі покращення міжконфесійних відносин, а також долучення фінансування з боку Європейського Союзу та ОАЕ. Це пришвидшило відновлення постконфліктного Мосулу в контексті збереження етнічного та релігійного різноманіття. Однак, було виявлено низьку зацікавленість єврейською спадщиною у згаданому проєкті.

Також було виявлено та охарактеризовано роль ЮНЕСКО як платформи для здійснення дипломатії спадщини, яку певні держави, зокрема Ірак, використовують для поширення дипломатії спадщини – зокрема для просування своєї культури, посилення міжкультурних відносин, а також здійснення в цьому регіоні політики визнання місцевих груп населення.

Додатково було акцентовано увагу на потенційному використанні досвіду дипломатії спадщини ЮНЕСКО в Іраку в контексті відбудови України через вказану концепцію «осередкової спадщини».

Список джерел

1. Гостев, О. (2017), «Мосул – сотні гектарів суцільних руїн. Зруйновано все, що можна» – військовий журналіст». *Радіо Свобода*, режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28612834.html> (дата звернення 25 лютого 2025).
2. Паніна, І.Г. (2024), «Дипломатія спадщини у дискурсі війни і миру». *Трансформація світового порядку крізь призму війни та миру : матеріали міжнар. наук. конф. 24 квіт. 2024 р.*, КНЕУ, Київ, с. 107–113.
3. Присяжнюк, В., Гресь, О. (2023), «Окупаційна влада під приводом реставрації перебудовує Ханський палац у Криму», *Суспільне Крим*, режим доступу: <https://susplne.media/crimea/588747-okupacijna-vlada-pid-privodom-restavracii-perebudovue-hanskij-palac-u-krimu/> (дата звернення 25 лютого 2025).
4. Credo (2022), «Ірак: Мосул готовий відбудувати Старе місто, знищене ісламітами». режим доступу: <https://credo.pro/2022/02/312002> (дата звернення 25 лютого 2025).
5. ALIPH Foundation (n.d.), “Rehabilitation of the House of Prayer, Church of Our Lady of the Hour (Al-Saa’a Church)”, available at: <https://www.aliph-foundation.org/en/projects/restoring-the-house-of-prayer-the-conventual-church-of-our-lady-of-the-hour-al-saaa-church-mosul> (accessed 25 February 2025).
6. Azoulay, A. and Al-Kaabi, N. (2021), “Mosul: An inspiration for a fraternal future”. *Arab News*, available at: <https://arab.news/nw926> (accessed 25 February 2025).
7. Brosché, J., Legnér, M., Kreutz, J., and Ijla, A. (2016), “Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict”, *International Journal of Heritage Studies*, 23(3), pp. 248–260. <https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1261918>.
8. Chalcraft, J. (2021), “Into the Contact Zones of Heritage Diplomacy: Local Realities, Transnational Themes and International Expectations”, *International Journal of Politics, Culture, and Society*. <https://doi.org/10.1007/s10767-020-09391-3>.
9. Clopot C. (2023), “Heritage diplomacy through the lens of the European Capitals of Culture programme”, Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A (ed.), *Heritage Diplomacy*, Routledge, London, pp. 63–75.
10. Cultureincrisis.org (n.d.), “Reviving the Jewish Memory of Mosul”, available at: <https://cultureincrisis.org/projects/reviving-the-jewish-memory-of-mosul> (accessed 25 February 2025).

11. European Commission (n.d.), “Reviving the Spirit of Mosul and Basra”, available at: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/programming/projects/reviving-spirit-mosul-and-basra_en (accessed 25 February 2025).
12. FA Institute (2020), “Panel 4 Cultural Heritage Protection and Diplomacy”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=YAJZpA1M3O0> (accessed 25 February 2025).
13. Hajura, S., (2022). “Shared Heritage Diplomacy of Indonesia and Malaysia as Soft Power in The Southeast Asia Region”. *Jurnal Hubungan Internasional*. 10(2), 84–95. <https://doi.org/10.18196/jhi.v10i2.12194>.
14. Hani, N. (2023), “UNESCO role in countering extremism and achieving peace in Iraq”, *Tikrit Journal For Political Science*, 3(pic4), pp.260–286. <https://doi.org/10.25130/tjfps.v3ipic4.237>.
15. Higgins, N. (2020), *The Protection of Cultural Heritage During Armed Conflict*. Routledge.
16. Kurushyna, M. and Snitko, I. (2024) “Phenomenon of the Image-Symbol Kharkiv-Zalizobeton.”, *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin 'History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences'*, 38, pp. 104-113. <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-38-10>.
17. Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (2022), “Conceptualisation of heritage diplomacy in scholarship”. *International Journal of Heritage Studies*, 28(5), pp.635–650. <https://doi.org/10.1080/13527258.2022.2054846>.
18. Larkin, C. and Rudolf, I. (2023), “Memory, violence and post-conflict reconstruction: rebuilding and reimagining Mosul”, *Peacebuilding*, pp.1–18. <https://doi.org/10.1080/21647259.2023.2247722>.
19. Macrotrends.net. (2024), “Mosul, Iraq Metro Area Population 1950-2024”, available at: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/cities/21536/mosul/population> (accessed 25 February 2025).
20. McCafferty, J. D. (2023), *UNESCO, Cultural Heritage and Conflict in Yemen, Syria and Iraq. Studies in art, heritage, law and the market*, Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-19675-1>.
21. Meskell, L. and Isakhan, B. (2024), “Heritage Conflict and the Council: The UNSC, UNESCO, and the View from Iraq and Syria”, *International Journal of Cultural Property*, 31(2), pp.134–153. <https://doi.org/10.1017/s0940739124000249>.
22. Moscatelli, M. (2024), “Heritage as a Driver of Sustainable Tourism Development: The Case Study of the Darb Zubaydah Hajj Pilgrimage Route”, *Sustainability*, 16(16), p.7055. <https://doi.org/10.3390/su16167055>.
23. Mozaffari, A. and Akbar, A. (2023) “Heritage diplomacy and soft power competition between Iran and Turkey: competing claims over Rumi and Nowruz”, *International Journal of Cultural Policy*, 30(5), pp. 597–614. <https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2241872>.
24. Riedel, B. and Harvey, K. (2020) “Why is Saudi Arabia finally engaging with Iraq?”, *Brookings*, December 4, available at: <https://www.brookings.edu/articles/why-is-saudi-arabia-finally-engaging-with-iraq/> (accessed 25 February 2025).
25. Santing, K., Bonneau, C. and Martany, S. (2024), *Reconstructing Mosul: Occupation, destruction and rebuilding*, University of Groningen Press, Groningen.
26. Shafaq News (2023), “UNESCO renovates Shanasheel of Basra”, 1 July, available at: <https://shafaq.com/en/World/UNESCO-renovates-Shanasheel-of-Basra> (accessed 25 February 2025).
27. Todorović, M. (2021), “TİKA’s Heritage Restoration Projects: Examples of Foreign Aid or Proof of Neo-Ottomanism?”. *Insight Turkey*, 23(3), pp. 141–156.
28. UNESCO (1972), *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, available at: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (accessed 25 February 2025).
29. UNESCO (2018), *Revive the spirit of Mosul: a UNESCO flagship initiative*, available at: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265639_eng (accessed 25 February 2025).
30. UNESCO (2022), *Reviving the Spirit of Mosul*, available at: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2022/07/mosul_20220708_brochure_eng_1_0.pdf (accessed 25 February 2025).
31. UNESCO (2025a), *Revive the spirit of Mosul: the rebirth of a city: a people’s hope, a story of reconstruction 2018-2025*, available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383321> (accessed 25 February 2025).

32. UNESCO (2025b), “UNESCO’s reconstruction of Mosul’s Landmarks”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=cpZUn1BG3R0> (accessed 25 February 2025).
33. UNESCO (2025c), “Audrey Azoulay celebrates the return of the “Spirit of Mosul” as UNESCO reconstruction nears completion”. Available at: <https://www.unesco.org/en/articles/audrey-azoulay-celebrates-return-spirit-mosul-unesco-reconstruction-nears-completion> (accessed 25 February 2025).
34. UNESCO (n.d. a), *Funding the reconstruction of historical sites in mosul*, available at: <https://www.unesco.org/creativity/en/policy-monitoring-platform/funding-reconstruction-historical-sites-mosul> (accessed 25 February 2025).
35. UNESCO (n.d. b), “Revive the Spirit of Mosul Series”, available at: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLWuYED1WVJIMgs-SlqMQms90Nig-uZQjP> (accessed 25 February 2025).
36. UNESCO (n.d. c), *Other actions of UNESCO in Iraq*, available at: <https://www.unesco.org/en/revive-mosul/other-actions> (accessed 25 February 2025).
37. UNESCO (n.d. d), *Creating a digital archive of historic documents and photographs of World Heritage sites in Iraq*, available at: <https://whc.unesco.org/en/canopy/digitalisation-iraq/> (accessed 25 February 2025).
38. UNESCO (n.d. e), *Traditional craft skills and arts of Al-Mundhif building*, available at: <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-craft-skills-and-arts-of-al-mudhif-building-01950> (accessed 25 February 2025).
39. UNESCO (n.d. f), *Provision of services and hospitality during the Arba'in visitation*, available at: <https://ich.unesco.org/en/RL/provision-of-services-and-hospitality-during-the-arba-in-visitation-01474> (accessed 25 February 2025).
40. Walter, N. (2021), “Narrative Approach To Living Heritage”. *Protection of Cultural Heritage*, (10), pp.126–138. <https://doi.org/https://doi.org/10.35784/odk.2443>.
41. Winter, T. (2015), “Heritage diplomacy”, *International Journal of Heritage Studies*, 21(10), pp.997–1015. <https://doi.org/10.1080/13527258.2015.1041412>.
42. Winter, T. (2022), “Heritage diplomacy; an afterword”. *International Journal of Cultural Policy*, 29(1), pp.130–134. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2141728>.

References

1. Hostiev, O. (2017), ““Mosul – sotni hektariv sutsilnykh ruin. Zruinovano vse, shcho mozna” – viiskovy zhurnalist”. *Radio Svoboda*, rezhym dostupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/28612834.html> (data zvernennia 25 liutoho 2025).
2. Panina, I.H. (2024), “Dyplomatiia spadshchyny u dyskursi viiny i myru”. *Transformatsiia svitovoho poriadku kriz pryzmu viiny ta myru : materialy mizhnar. nauk. konf. 24 kvit. 2024 r.*, KNEU, Kyiv, s. 107–113.
3. Prysiashniuk, V., Hres, O. (2023), “Okupatsiina vlada pid pryvodom restavratsii perebudovuie Khanskyi palats u Krymu”, *Suspilne Krym*, rezhym dostupu: <https://suspilne.media/crimea/588747-okupacijna-vlada-pid-privodom-restavracii-perebudovue-hanskij-palac-u-krimu/> (data zvernennia 25 liutoho 2025).
4. ALIPH Foundation (n.d.), “Rehabilitation of the House of Prayer, Church of Our Lady of the Hour (Al-Saa’a Church)”, available at: <https://www.aliph-foundation.org/en/projects/restoring-the-house-of-prayer-the-conventual-church-of-our-lady-of-the-hour-al-saaa-church-mosul> (accessed 25 February 2025).
5. Azoulay, A. and Al-Kaabi, N. (2021), “Mosul: An inspiration for a fraternal future”. *Arab News*, available at: <https://arab.news/nw926> (accessed 25 February 2025).
6. Brosché, J., Legnér, M., Kreutz, J., and Ijla, A. (2016), “Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict”, *International Journal of Heritage Studies*, 23(3), pp. 248–260. <https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1261918>.
7. Chalcraft, J. (2021), “Into the Contact Zones of Heritage Diplomacy: Local Realities, Transnational Themes and International Expectations”, *International Journal of Politics, Culture, and Society*. <https://doi.org/10.1007/s10767-020-09391-3>.
8. Clopot C. (2023), “Heritage diplomacy through the lens of the European Capitals of Culture programme”, Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A (ed.), *Heritage Diplomacy*, Routledge, London, pp. 63–75.

9. Cultureincrisis.org (n.d.), “Reviving the Jewish Memory of Mosul”, available at: <https://cultureincrisis.org/projects/reviving-the-jewish-memory-of-mosul> (accessed 25 February 2025).
10. European Commission (n.d.), “Reviving the Spirit of Mosul and Basra”, available at: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/programming/projects/reviving-spirit-mosul-and-basra_en (accessed 25 February 2025).
11. FA Institute (2020), “Panel 4 Cultural Heritage Protection and Diplomacy”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=YAJZpA1M3O0> (accessed 25 February 2025).
12. Hajura, S., (2022). “Shared Heritage Diplomacy of Indonesia and Malaysia as Soft Power in The Southeast Asia Region”. *Jurnal Hubungan Internasional*. 10(2), 84–95. <https://doi.org/10.18196/jhi.v10i2.12194>.
13. Hani, N. (2023), “UNESCO role in countering extremism and achieving peace in Iraq”, *Tikrit Journal For Political Science*, 3(pic4), pp.260–286. <https://doi.org/10.25130/tjfps.v3ipic4.237>.
14. Higgins, N. (2020), *The Protection of Cultural Heritage During Armed Conflict*. Routledge.
15. Kurushyna, M. and Snitko, I. (2024) “Phenomenon of the Image-Symbol Kharkiv-Zalizobeton.”, *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin 'History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences'*, 38, pp. 104-113. <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-38-10>.
16. Lähdesmäki, T. and Čeginskas, V.L.A. (2022), “Conceptualisation of heritage diplomacy in scholarship”. *International Journal of Heritage Studies*, 28(5), pp.635–650. <https://doi.org/10.1080/13527258.2022.2054846>.
17. Larkin, C. and Rudolf, I. (2023), “Memory, violence and post-conflict reconstruction: rebuilding and reimagining Mosul”, *Peacebuilding*, pp.1–18. <https://doi.org/10.1080/21647259.2023.2247722>.
18. Macrotrends.net. (2024), “Mosul, Iraq Metro Area Population 1950-2024”, available at: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/cities/21536/mosul/population> (accessed 25 February 2025).
19. McCafferty, J. D. (2023), *UNESCO, Cultural Heritage and Conflict in Yemen, Syria and Iraq. Studies in art, heritage, law and the market*, Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-19675-1>.
20. Meskell, L. and Isakhan, B. (2024), “Heritage Conflict and the Council: The UNSC, UNESCO, and the View from Iraq and Syria”, *International Journal of Cultural Property*, 31(2), pp.134–153. <https://doi.org/10.1017/s0940739124000249>.
21. Moscatelli, M. (2024), “Heritage as a Driver of Sustainable Tourism Development: The Case Study of the Darb Zubaydah Hajj Pilgrimage Route”, *Sustainability*, 16(16), p.7055. <https://doi.org/10.3390/su16167055>.
22. Mozaffari, A. and Akbar, A. (2023) “Heritage diplomacy and soft power competition between Iran and Turkey: competing claims over Rumi and Nowruz”, *International Journal of Cultural Policy*, 30(5), pp. 597–614. <https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2241872>.
23. Riedel, B. and Harvey, K. (2020) “Why is Saudi Arabia finally engaging with Iraq?”, *Brookings*, December 4, available at: <https://www.brookings.edu/articles/why-is-saudi-arabia-finally-engaging-with-iraq/> (accessed 25 February 2025).
24. Santing, K., Bonneau, C. and Martany, S. (2024), *Reconstructing Mosul: Occupation, destruction and rebuilding*, University of Groningen Press, Groningen.
25. Shafaq News (2023), “UNESCO renovates Shanashel of Basra”, 1 July, available at: <https://shafaq.com/en/World/UNESCO-renovates-Shanashel-of-Basra> (accessed 25 February 2025).
26. Todorović, M. (2021), “TİKA’s Heritage Restoration Projects: Examples of Foreign Aid or Proof of Neo-Ottomanism?”. *Insight Turkey*, 23(3), pp. 141–156.
27. UNESCO (1972), *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, available at: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (accessed 25 February 2025).
28. UNESCO (2018), *Revive the spirit of Mosul: a UNESCO flagship initiative*, available at: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265639_eng (accessed 25 February 2025).
29. UNESCO (2022), *Reviving the Spirit of Mosul*, available at: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2022/07/mosul_20220708_brochure_eng_1_0.pdf (accessed 25 February 2025).

30. UNESCO (2025a), *Revive the spirit of Mosul: the rebirth of a city: a people's hope, a story of reconstruction 2018-2025*, available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383321> (accessed 25 February 2025).
31. UNESCO (2025b), "UNESCO's reconstruction of Mosul's Landmarks", available at: <https://www.youtube.com/watch?v=cpZUn1BG3R0> (accessed 25 February 2025).
32. UNESCO (2025c), "Audrey Azoulay celebrates the return of the "Spirit of Mosul" as UNESCO reconstruction nears completion". Available at: <https://www.unesco.org/en/articles/audrey-azoulay-celebrates-return-spirit-mosul-unesco-reconstruction-nears-completion> (accessed 25 February 2025).
33. UNESCO (n.d. a), *Funding the reconstruction of historical sites in mosul*, available at: <https://www.unesco.org/creativity/en/policy-monitoring-platform/funding-reconstruction-historical-sites-mosul> (accessed 25 February 2025).
34. UNESCO (n.d. b), "Revive the Spirit of Mosul Series", available at: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLWuYED1WVJIMgs-SlqMQms90Nig-uZQjP> (accessed 25 February 2025).
35. UNESCO (n.d. c), *Other actions of UNESCO in Iraq*, available at: <https://www.unesco.org/en/revive-mosul/other-actions> (accessed 25 February 2025).
36. UNESCO (n.d. d), *Creating a digital archive of historic documents and photographs of World Heritage sites in Iraq*, available at: <https://whc.unesco.org/en/canopy/digitalisation-iraq/> (accessed 25 February 2025).
37. UNESCO (n.d. e), *Traditional craft skills and arts of Al-Mundhif building*, available at: <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-craft-skills-and-arts-of-al-mudhif-building-01950> (accessed 25 February 2025).
38. UNESCO (n.d. f), *Provision of services and hospitality during the Arba'in visitation*, available at: <https://ich.unesco.org/en/RL/provision-of-services-and-hospitality-during-the-arba-in-visitation-01474> (accessed 25 February 2025).
39. Walter, N. (2021), "Narrative Approach To Living Heritage". *Protection of Cultural Heritage*, (10), pp.126–138. <https://doi.org/https://doi.org/10.35784/odk.2443>.
40. Winter, T. (2015), "Heritage diplomacy", *International Journal of Heritage Studies*, 21(10), pp.997–1015. <https://doi.org/10.1080/13527258.2015.1041412>.
41. Winter, T. (2022), "Heritage diplomacy; an afterword". *International Journal of Cultural Policy*, 29(1), pp.130–134. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2141728>.

Стаття надійшла / Received: 13.03.2025

Схвалено / Accepted: 26.06.2025